

Voľačo, voľačenko. Malo to chvost ako slíž a pišťalo tenko. – Snivaničko a pod.

b) Príslovky

Naše zistenia sa tu zhodujú s pozorovaniami K. Buzássyovej (1980, s. 99), že v umeleckých textoch sa systémovo tvoria príslovky spôsobu s priravnávacou funkciou (*Okolo to voňalo čistulinko, sviežo, šťavnato. Jablkovo*) a vetné príslovky (*Nie je ti šteklivo?*).

c) Zložené adjektíva

Adjektívnymi kompozitami so vzťahom koordinácie medzi slovotvornými základmi autor intenzifikuje vlastnosť (*čieročierna noc, bielobiely svet*). V determinatívnej zloženine *miliónfarebná jar* aktualizuje neurčitú číslovku.

d) Substantivizované adjektíva

V texte sa objavuje normatívne substantivizované adjektívum: *Prehltlo ma more sna. Som v krajine čudesna*.

e) Podľa systémových slovotvorných typov sú utvorené slová: *posmievačky* – deverbatívny názov deja; *pozerač* – „ten, kto sa pozerá“; *odmilovať sa* – prefixálne vyjadrený koniec deja; *kadekam* – neurčité príslovkové zámeno, ktorého vznik je podmienený rýmom: *Pozri, akú hrču mám! Nos je v portadku, no stoná, mal napokon ostať doma, nie sa túlať kadekam!*; *zimomravec* – „ten, kto je zimomravý“ – motivované takisto paronymickým zámerom: *Len mravec má zimomriavky, je to taký zimomravec*.

Hoci štruktúrne i sémanticky sú tieto novotvary doplneniami systémových slovotvorných typov, teda realizáciou slovotvorby podľa pravidiel, nazdávame sa, že vo väčšine prípadov prvotným princípom ich vzniku boli analogické asociačné vzťahy s jestvujúcimi celkami, napr. *posmievačky* podľa *prekáračky*, *naháňačky*, *pozerač* podľa *poslucháč*; *odmilovať sa* podľa *zamilovať sa*; *kadekam* podľa *kadekde*.

2. Väčšina vytvorených okaziónálnych pomenovaní sa od slovotvornej normy odchyľuje. Tieto príležitostné slová sú viazané na jedinečný kontext a bez identifikujúcich jazykových prostriedkov (Martincová, 1983) im nemožno niekedy celkom porozumieť. Uvedený podtyp okazionalizmov vzniká nasledujúcimi spôsobmi:

2.1. Veľkú časť autorských novotvarov predstavujú zložené substantíva, ktoré a) vznikajú analogicky s častým expresívne pôsobiacim sémantickým napätím medzi slovotvornými základmi kompozita (*hviezdolapka, mrakolapka* podľa *mucholapka*; *levoobsluha* podľa *samoobsluha*; *oblakoplavec* podľa *moreplavec*; *slonolekár* podľa *zverolekár*), b) sú vytvorené expresívnym spojením významovo inkompatibilných základov (*ufoškola, ufoveda, ufopočty, pštrosošlon, machul'obrazy, hus'okvet* a pod.).

Početnosť okaziónálnych substantív tvorených kompozičným spôsobom potvrdzuje zistenia o tom, že zložené substantíva patria k slovotvorným typom, ktorých produktívnosť sa uplatňuje predovšetkým v okazionalizmoch (Buzássyová, 1980, s. 100).

2.2. Analogickou deriváciou vznikajú tieto typy novotvarov:

a) Slová s expresívnym významovým napätím medzi slovotvorným základom a slovotvorným formantom: *zelovocina* (*Tomáško má všade oči. Volá*

maminu: „Vieš, čo majú v zelovoci? Zelovocinu!); *rýmovník* (*Kde rastú figy? Na figovníkoch. A kde rastú rýmy? Predsa na rýmovníkoch*); *balónovník* (*strom, na ktorom rastú balóny*); *vraždník* (*To nie je dáždnik, ale vraždník! ... Dostanem z neho infarkt!*).

b) Medzistupňovým odvodzovaním vznikajú tvary: *stojáčik* (vojačik, ktorý stojí na stráži), *žiacik* – *pešiacik* – *naškolusatešiacik* (tu ide navyše o zrazeninu); metaforické príslovky: *po zajacovsky hopkat*; *Niektó si možno myslí, že peračnik je len taká obyčajná vec. To sa teda airamentsky mylí!*

V týchto prípadoch ide o paradigmatickú analógiu, t. j. tvorenie slov napodobňovaním formálnej slovotvornej štruktúry existujúcich derivátov bez zreteľa na motivujúce slovo (Furdík, 1970).

c) Okaziónalnosťou pomenovacieho motívu sa vyznačujú desubstantíva na -ár/iar (*Machuliar je maliar dobre známy. Maľuje svoj obraz iba machul'ami. – Motýľkár. Pán Pierko ničím nevyvíka, iba že nosí motýlika*) a kvalitatívne adjektíva (*Už sme celí gombíkati, nestratia nás naše šaty. – Je tu zima. Páperivá osôbka. – Kto chce byť kráľ, slávní páni? Ja som už ukraľovaný*).

d) Frekventované sú analogické echotvary: *zrkadlo* – *mrkadlo*; *čajník* *neobyčajník*; *slúchadlo* – *bzučadlo*; *chumelica*, *metelica*, *fujavica*, *snehovica*.

2.3. Porušením štruktúrnych alebo sémantických slovotvorných zákonitostí autor vytvára nasledujúce okazionalizmy:

a) V personifikovaných tvaroch adjektív ako *slečna nosorožcová, obláčikovská škola, medveďové týždne* je sémantické napätie medzi slovotvorným formantom a slovotvorným základom.

b) Expresívna „konfliktnosť“ lexikálneho a slovotvorného významu (Němec, 1972) je evidentná v novotvaroch: *zívací stroj* je „unavený a ospalý písací stroj“; *najvreckovatejší zlodej* je „profesionálny vreckový zlodej“; v tvare *jazykovyplazovacie dielky* je nesúhlas medzi osobným lexikálnym a neosobným slovotvorným významom.

c) Namiesto zvyčajnejších menných nezhodných prívlastkov sú použité vzťahové adjektíva v kontextoch: *kinové ticho* (ticho v kine), *nohový palec* (palec na nohe), *hračkové zvieratá* (zvieratá na hranie), *protikýchacia injekcia* (injekcia proti kýchaniu) a pod. (porov. Buzássyová, 1980, s. 104).

2.4. Štylisticky nápadná je voľba derivátov z menej produktívneho slovotvorného typu. Autor tak tvorí činiteľské deverbatíva s príponou -ák, ba i prechýľované tvary: *vyrušovák, opytovák, vykrikovák, čulovák, čudovačka, mudrovák, mudrovačka*.

2.5. Rad príležitostných slov Daniel Hevier vytvára podľa okaziónálnych slovotvorných modelov. V texte nachádzame tieto nereprodukovateľné motívy: *snehojedi* – „tí, ktorí jedia sneh“; *hapčifón* – „prechladnutý saxofón“; *rýchloskop* – „mikroskop“; *smiechuliak* – „smiešny snehuliak“; *Acylypyrín* by sa mal správne volať *bacilypyrín*, *veď zabíja bacily!* – *Jožov dedko má fujaru trombitu, keď budem veľký, kúpim si fujaru štyrombitu*.

V metaforickom kontexte vznikajú okaziónálne príslovky: *No viem, ako chuť medveď: utekato, strachovičto, bojato a ponáhľato, kričato a príšemató*.

2.6. Niektoré okazionalizmy vznikajú sémanticky: V *tlačiami* sa tlačí veľa ľudí. *Pretekárske* auto je také, ktorému stále preteká olej. Kto nemá zuby,